

Глад у Боки и сусједним крајевима 1782 године и њене политичке посљедице

(Према документима из Херцеговског архива)

Година 1782 донијела је велику глад, како у Црној Гори¹⁾ тако и у самој Боки. Нашавши се у тешкој ситуацији, притиснут глађу, а не могавши ријешити проблем на погоднији начин, становништво многих села почело је да се исељава у Турску, већином у Цариград. У ту сврху користили су млетачке курире који су ишли из Боке у Цариград и обратно, повезивали се с њима и напуштали свој крај у нади да ће у Турској наћи запослење и спасти се од глади која је харала. Проблем је стога у извјесном смислу попримио и политички карактер. У вјековним борбама између хришћана и Турака млетачке власти су увијек настојале да се покажу као помагачи и заштитници хришћана против Турака. Уствари, на тај начин су млетачке власти успијевале да добрим дијелом вежу за себе симпатије и оног дијела хришћана који се налазио под турском влашћу, те су била врло честа пребјегавања (чак и многих породица) са турске на млетачку територију, гдје су их млетачке власти прихватале и давале им на коришћење куће и земље, а понеке узимали и у своју војску. Ситуација која је настала у овим крајевима 1782 године, а коју је проузроковала тешка глад у народу, озбиљно је угрозила спровођење једне од најважнијих линија млетачке политике: потпомагање гложења између хришћана и Турака и обезбјеђење сталних или повремених пребјегавања хришћана из турских у млетачке крајеве. Сада су Млечани у овим крајевима имали заправо обрнуту ситуацију: хришћани из њихових властитих крајева пребјежавали су у Турску. Поред политичких реперкусија ова појава је могла оставити и незгодне војничке посљедице, ако се има на уму околност да је народ из ових крајева војнички чувао границе према Турцима (напримјер Грбљани, Паштровићи и др.). Стога је сасвим разумљиво да је млетачка власт у Котору оштро реаговала на појаву емиграције становника овога краја.

¹⁾ С. Мијушковић: Политички маневри гувернадура Јована Радонића („Историски записи“ бр. 1/53), стр. 176.

Превирања у народу због ове ситуације и реаговање званичне млетачке власти може се видјети и из неколико интересантних докумената Херцегновског архива. Због њихове интересантности навешћемо неке од ових докумената у кратким изводима.

Кнез Марко Љубановић из Грбља пише 8 јуна 1782 године ванредном провидуру Котора Данијелу Барбаро како се народ његове кнежине жали што му је забрањен одлазак у Цариград да заради кору хљеба, јер му код куће, услед незапамћене суше, не преостаје друго до да умре од глади. Напомиње да се народу нарочито крива што млетачка власт народу из Побора, Маина, Брајића и Паштровића тобоже не прави никакве сметње за одлазак у Цариград. Тражи од млетачке власти хитну помоћ (вјероватно у намирницама — м. п.) као једини начин да се народ задовољи и одврати од исељења.²⁾

Кнез Војин Бојковић из Грбља пише слично писмо ванредном провидуру Барбаро 9 јуна 1782 године. Јавља му да никако не маже да одврати народ своје кнежине од одласка у Цариград, јер тај народ, услед суше и немаштине, чека код куће смрт од глади. Напомиње и он да је народ озлојеђен што млетачке власти не праве никакве сметње за одлазак у Цариград народу Игбора и других будванских села.³⁾

Истог дана (9 јуна 1782 год.) пише ванредном провидуру Котора кнез Марко Лазаревић из Грбља. У писму му јавља да је објавио народу забрану за одлазак у Цариград и да ће свима онима који прекрше наређење бити из темеља порушене њихове куће.⁴⁾

Конте Јово Тујковић из Грбља, такође 9 јуна 1782 год., обавјештава писмом ванредног провидура да је примио на знање и објавио народу да нико не смије да одлази у Цариград. Истовремено извјештава да народу пријети глад услед велике суше и оскудице, те тражи хитну помоћ.⁵⁾

Комунитад грбљанска упућује 20 јуна 1782 год. допис ванредном провидуру Данијелу Барбаро у Херцегнови, у коме се наводи да услед велике суше пријети глад народу, па се тражи хитна помоћ у храни и др.⁶⁾

Истог дана (20 јуна 1782 год.) Стефан Гиорго, млетачки вице-конзул у Спичу, у писму упућеном ванредном провидуру Барбаро, између осталог јавља да је и тамо велика суша све уни-

²⁾ Херцегновски архив: фасц. 271/ПУМА, стр. 3.

³⁾ ХА: иста, фасц., стр. 3—4.

⁴⁾ ХА: иста фасц., стр. 4—5. — Из овог писма јасно произлази да је млетачка власт, у намјери да сузбије ову појаву исељавања у Турску, била спремна да се лати и врло драстичних мјера.

⁵⁾ ХА: фасц. иста, лист 4 (пагинирање ове фасцикуле извршено је дијелом по страницама, а дијелом по листовима, па тако дотична документа и цитирамо).

⁶⁾ ХА: фасц. иста, лист 5.

штила, да се не може ништа сијати и да народу пријети велика глад.⁷⁾

Комунитад добротска покушала је и сама да предузме извјесне мјере да се постојеће залихе хране учине приступачним народу који гладује. Из дописа који је ова Комунитад упутила 30 јуна исте године ванредном провидуру Котора види се да је Комунитад објавила проглас народу којим се позивају сви имућнији трговци да пруже помоћ народу који оскудијева.⁸⁾

Поводом ове тешке глади народ Маина одржао је посебни збор, са којег је Лука Кнежевић упутио млетачкој власти писмо којим се тражи хитна помоћ у новцу или у кукурузу и бишкоту, јер народ умире од глади.⁹⁾

Кнез Побора упутио је такође писмо ванредном провидуру Котора 25 јула исте године, у коме му, са великим негодовањем, јавља да се многи људи из његове кнежине јављају за одлазак по свијету из љуте невоље, јер код куће умиру од глади. Ставља на знање млетачкој власти да ће, уколико власт овоме не нађе лијека, ова важна граница ускоро остати без чувара, те зато отклања од себе сваку одговорност.¹⁰⁾

Неколико дана после тога (29 јула исте године) кнежеви Побора и Брајића, Дамјан Кнежевић и Иван Мартиновић, траже писмом од млетачке власти хитну помоћ, јер да народ пријети да ће иначе напустити чување границе, „што би немирни Црногорци једва дочекали да окупирају овај крај принципове територије“.¹¹⁾

Турци нијесу индиферентно посматрали новонасталу ситуацију у овим крајевима, проузроковану сушом и глађу, па су покушавали да убацују на млетачку територију (у ове крајеве) своје људе, са специјалним задатком да врбују незадовољнике за своју војску и да их новчано даривају. Тако из једног писма од 2 августа 1782 год., које уиме Комунитади рисанске пишу млетачкој власти капетан Лакета Ђеловић и судије Комунитади, произлази да Ченгић Зафер-паша потајно шаље своје људе у земље принципове, да ови врбују војнике и „даривају“ свакога са по 2 цекина мјесечно. Обавјештавају млетачку власт да је Комунитад издала проглас народу да не насједа овим турским агенти-

⁷⁾ ХА: фасц. иста, лист 4—5.

⁸⁾ ХА: фасц. иста, лист 5.

⁹⁾ ХА: фасц. иста, лист 6—7. Препис овог писма, које посједује Херцеговски архив, без датума је.

¹⁰⁾ ХА: фасц. иста, лист 15.

¹¹⁾ ХА: фасц. иста, лист 10. Из овог документа се види да су Побори и Брајићи, у намјери да што брже дођу до потребне хране, покушали да на млетачке власти у Котору изврше извјестан мали политички притисак, ставивши им на знање да ће — уколико помоћ хитно не услиједи — народ напустити чување границе према Црној Гори, што би могло да има за посљедицу заузеће дотичне територије од стране Црногораца. Разумије се да тако нешто млетачка власт није могла нипошто дозволити, па је стога ово писмо садржало за млетачку власт врло деликатну жаоку.

ма.¹²⁾ Но и поред свега тога и упркос мјерама опрезности које је Комуниџад рисанска предузела у намјери да сузбије ову активност турских агената, ови су ипак имали успјеха у врбовању људи за пашину војску. Писмом од 7 августа 1782 године капетан и судије Комуниџади рисанске достављају млетачкој власти списак људи који су се пријавили за службу код Зафир-паше Ченгића, те јављају да је Комуниџад послала за њима своје људе да их врате кући и да је замолила турске трговце да им не дозволе да им се придруже.¹³⁾ Комуниџади рисанској пошло је за руком да врати четворицу од ових избјеглица, што се види из једног писма генералног провидура Павла Болду из Задра од 11 септембра 1782 год.¹⁴⁾ Но, што се исхране тиче, ситуација је у Рисну и даље остала врло тешка. Тако 17 децембра исте године капетан милиције у Рисну Антун Лонго пише ванредном провидуру Котора Данијелу Барбаро да народ и даље гладује и да у несташици жита употребљава за хљеб кору од кленовине.¹⁵⁾

Млетачка власт, са своје стране, предузимала је извјесне мјере да сузбије глад и да народу обезбиједи нешто хране, али се у томе није имало великог успјеха, понајвише због спорости транспорта, јер се у околини угрожених крајева тешко могло набавити штогод за храну. Активност млетачких власти у овом правцу можемо донекле пратити по очуваним документима Херцегновског архива, који се односе на ово питање.

Ванредни провидур Котора Данијел Барбаро извијестио је одмах о ситуацији генералног провидура у Задру Павла Болду. О томе ген. провидур Болду пише 22 августа 1782 год., ванредном провидуру Барбаро да је поднио Сенату његов извјештај о хитној потреби за храном, коју треба пружити угроженом становништву овога краја. Изражава мишљење да се — и поред постојеће забране извоза хране из Албаније — има могућности да се одобрвољи скадарски паша на попуштање, као што је био случај са једном уљцињском тартаном, коју је паша пропустио захваљују-

¹²⁾ ХА: фасц. иста, лист 16.

¹³⁾ ХА: фасц. иста, лист 16.

¹⁴⁾ ХА: фасц. иста, лист 36. — Из овог писма се види да су се чак генералног провидура у Задар обраћали: Комуниџад рисанска, капетан и Комуниџад Побора, капетан Војић Војковић из Грбља и командант Рисна кап. Лонго, те да се сви слажу у томе да је стање исхране становништва забрињавајуће.

Како су многи Грбљани настојали да избјегну у иностранство, а како им је то сваки даном бивало све теже због појачане опрезности домаћих и млетачких власти, нашао се у Грбљу неки Ђуро Дољеница који је правио неке лажне исправе, које су мјештани звали „ферманима“, те које је заинтересованим лицима продавао за 2 цекина по комаду. Млетачка власт је томе убрзо стала на пут, а из горњег писма ген. провидура Павла Болду види се да се, по мишљењу млетачке власти, свега још један примјерак таквог „фермана“ налази у рукама Грбљанина Филипа Вујовића.

¹⁵⁾ ХА: фасц. иста, лист 30.

ћи урученом му поклону.¹⁶⁾ Исти ген. провидур Болду пише 10 септембра 1782 год. из Задра ванредном провидуру Котора и даје му инструкције да настоји наговорити тамошње трговце да се побрину за набавку жита за становништво, које се налази у великој оскудици.¹⁷⁾ Једним ранијим писмом од 24 јула исте године већ му је био наредио да препоручи млетачком конзулу у Драчу да настоји, ако те године жетва кукуруза буде обилна, да резервише извјесну количину за овај крај.¹⁸⁾

Млетачка власт је настојала да ангажује што више бродова за превоз хране, па је у ту сврху предузимала мјере, али не увијек са успјехом. Тако, капетан Столива извјештава 29 јуна 1782 год. ванредног провидура Барбаро да се у луци не може наћи ниједан брод који би могао да стави на располагање за довоз хране народу.¹⁹⁾

По свему судећи власт је предузимала и извјесне присилне мјере и спроводила строгу контролу у погледу кретања појединих трговачких бродова са храном. У том погледу интересантни су и следећи документи:

Једним писмом, упућеним из Котора 3 јануара 1782 године у Херцегнови ванредном провидуру Данијелу Барбаро (не зна се, нажалост, ко је писмо писао, јер је дио овог документа са потписом иструлио од влаге), тражи се од ванредног провидура да се упуту у Котор један брод са житом, који се налази усидрен у Росама, без обзира што је његов терет одређен за Левант.²⁰⁾

Лучки капетан из Роса јавља 7 јануара исте године ванредном провидуру Барбаро да је у Росе стигао патрон Марко Липовац из Прчања са теретом јечма и кукуруза из Мореје, одређеним за Трст. за рачун једног рисанског трговца.²¹⁾

Из једног другог писма истог лучког капетана и са истим датумом види се да је овај одмах упозорио поменутог патрона Марка Липовца да не смије вршити никакво истоваривање робе са свог брода без претходног провидуровог наређења.²²⁾

С друге стране, врло је вјероватно да је бродовима који су превозили храну чак и у заливу Боке пријетила опасност од напада, пљачке и развлачења од стране гладне масе. У прилог овоме гледишту иде и садржај једног писма које је 27 јануара исте године упућено из Котора ванредном провидуру Данијелу Бар-

¹⁶⁾ ХА: фасц. иста, лист 34.

¹⁷⁾ ХА: фасц. иста, лист 35.

¹⁸⁾ ХА: фасц. иста, лист 14.

¹⁹⁾ ХА: иста фасц., лист 5.

²⁰⁾ ХА: фасц. иста, лист 25.

²¹⁾ ХА: фасц. иста, лист 26. — Не зна се да ли је власт овакве бродове присилно задржавала и њихове терете излагала продаји у овом крају, али је вјероватно да је некако у том смислу поступано, чим су лучке власти морале да хитно извјештавају ванредног провидура кад примијете неки такав брод са теретом намијењеним за иностранство, односно за неку луку ван угроженог подручја.

²²⁾ ХА: фасц. иста, лист 27.

баро у Херцегнови, а којим се тражи да се брод патрона Николе Кортине, са товаром жита и брашна упућеним за Котор, чим стигне из Далмације упути у Котор под пратњом.²³⁾

Ма колико да је било крупних тешкоћа и мада се свим овим мјерама није успјело у потпуности да ликвидира тешка глад и немаштина међу становништвом овога краја, ипак је, без сумње, млетачка власт у Боки, у својим настојањима да опасност глади умањи, имала и знатних успјеха, што се види из неколико докумената које ћемо на овом мјесту поменути.

Капетан Столива пише 9 јуна 1782 год. ванредном провидуру Барбаро да је објавио народу Столива да је стигла храна (кукуруз) у Херцегнови и да се одмах побрину да је придигну.²⁴⁾ Комунитад Прчања, својим актом од 2 јула исте године, захваљује млетачкој власти на бризи коју показује при пружању помоћи сиромашном народу у овој неродној години.²⁵⁾ Писмом од 24 августа 1782 године јављају из Херцегновог ванредном провидуру Котора Барбаро да је у Росе стигла једна улцињска тартана са теретом јечма, који је власник изложио продаји намало у Херцегновом.²⁶⁾ Лучки капетан Роса (писмо од 30 августа исте године) јавља да је у Росе стигла једна мала тартана из Бара, под заповједништвом Станише Стјепана, са теретом боба.²⁷⁾ Млетачки конзул из Драча јавља 2 августа 1782 године ванредном провидуру Котора да је у Драч стигао брод неког капетана Андрије из Доброте и да ће се он (конзул) постарати да набави кукуруза за овамошње оскудно становништво.²⁸⁾ Најзад, сам генерални провидур Паоло Болду из Задра (писмо од 29 јула исте године, упућено ванредном провидуру Котора) хвали ванредног провидура Котора Данијела Барбаро за његово заузимање у пружању помоћи народу, изражавајући радост што је чуо да су стигле три улцињске тартане са житом које ће се дијелити народу.²⁹⁾

Тешка глад 1782 године није захватила само Боку већ и Црну Гору. Над Црном Гором се, осим тога, већ почела надвијати опасност Махмуд-пашиног похода, јер је паша од Порте већ бис издјејствовао дозволу да нападне на Црну Гору. У таквој ситуацији, немајући се на кога ослонити, гувернадур Јован Радонић се обраћа млетачкој власти у Котору и моли да се Црној Гори омогући да се преко млетачких трговаца снабдијева прахом и оловом. Но у овом подухвату Радонић није успио, јер је млетачка власт у то доба на њега гледала с великим неповјерењем, бу-

²³⁾ ХА: фасц. иста, лист 23.

²⁴⁾ ХА: фасц. иста, лист 8.

²⁵⁾ ХА: фасц. иста, лист 6.

²⁶⁾ ХА: фасц. иста, лист 18.

²⁷⁾ ХА: фасц. иста, лист 20.

²⁸⁾ ХА: фасц. иста, лист 12.

²⁹⁾ ХА: фасц. иста, лист 9.

дући да је преко својих конфидената била врло добро обавијештена о његовим везама с Аустријом.³⁰⁾

Тешка глад која је ове године захватила и Црну Гору била је још једна невоља више. Појава осипања народа и пребјегавања Турцима, која је у Боки услиједила под притиском тешке глади, изгледа да није изостала ни у Црној Гори. Стога, немајући куда-камо, Радонић се више пута писмено обраћа млетачким властима у Котор за помоћ у храни у виду позајмице. Херцеговски архив посједује нека од ових писама која ћемо, због њихове интересантности, овдје цитирати.

Дана 15 фебруара 1782 год. Радонић пише Зан Батисти Контарину, лучком капетану у Котору, писмо сљедеће садржине:

„Пресвијетли и преузвишени господин господин... (на овом мјесту текст нечитак — м. п.) падрон

И прије неколико дана обратио сам се Вашој Екселенцији с молбом да нам пружи руку и обрати поглед милостивим очима мени и Црногорцима тако Вам и данас пишем и молим Вашу величину да се сажали да нас помогне са бешкотом³¹⁾ уз сигурне залоге и јемство ништа друго, иначе ће се цијела Црна Гора разбјежати и прећи под турску власт. Зато на Вашу душу и славу Вашега имена учините милост да оставите Вашу успомену спасавајући овај народ и ако хоће Бог колико Ви толико савни Сенат имаће од нас службу као што смо је вршили за вријеме Његове Екселенције Моћенига и за три године цијела Црна Гора била је издржавана на трошкове пресвијетлог принципа и није се кајао што је то учинио. Сада молимо помоћ само за три мјесеца да издржимо, а у мјесецу септембру биће све намирено од наших производа. Зато за љубав божју и Вашу славу помозите колико можете, и очекујем Ваше повољне одговоре остајући са свим поштовањем Ваше Екселенције најпонижнији и најсмјернији слуга — Јован Радонић“.³²⁾

³⁰⁾ С. Мијушковић: Оп. цит., стр. 170—171.

³¹⁾ Бешкот = суви хљеб, двопек.

³²⁾ ХА: фасц. 271/ПУМА, лист 33.

Писмо у дну с лијеве стране носи ознаку: „Његуши 15 фебруара 1782“, а испод тога „Пресвијетли и преузвишени Зан Батиста Контарини лучки капетан у Котору“.

Херцеговски архив не садржи оригинал овога писма, већ само италијански превод, који се чувао у архиви. Иначе, млетачка власт је практиковала да свако гувернадурово писмо преведе на италијански језик (превођење је вршио Трифун Вракијен, који се потписивао као јавни преводилац), па је некада у архиви чуван само италијански превод, а некада и превод и оригинал. Горње писмо цитирано је према сачуваном италијанском преводу, пошто је претходно преведено са италијанског на наш језик.

Горње писмо, односно препис превода истог, уступио је Зан Батиста Контарини 28 фебруара исте године Данијелу Барбаро, ванредном провиђуру у Котору, са сљедећим попатним актом (цитирамо у преводу):

„Иако сам више пута дао разумјети гувернеру Црне Горе да се обраћа Вашој Екселенцији са својим тражењима, упркос томе он ми је јуче

Дана 20 јула исте године гувернадур Јован Радонић пише ванредном провидуру Барбаро следеће писмо:

„Пресвијетлом и преузвишеном господину господину прељубазном Даниелу Барбаро ванредном провидуру

Од стране ове наше владе и уједињене Црне Горе био сам присиљен да пишем Вашој Екселенцији молећи Вас од стране цијелог овог народа да се са љубављу обратите према њему и према овим границама да пишете влади високог Сената да учине добро ко што су увијек чинили шаљући нам жита и бешкота да народ у овој невољној години не умре од глади или да не напусти ове границе.

Зато молим Вашу Екселенцију да доставите славном Сенату ову нашу велику потребу и увјерени смо да ће Сенат удовољити невољи овога народа и пружити нам руку помоћи од неколико миљара жита и бешкота уз обавезу да ћемо ту позајмицу вратити овога љета чим буде завршена жетва, као што је то у своје доба учинио славни Петар Емо, који је остао у вјечној успомени у овоме крају.

На другом мјесту препоручујем да издате наређење да у овој невољној години ниједан Црногорац не буде примљен као војник ни у једну чету, и остајем у очекивању повољног одговора који јесам и бићу Ваше Екселенције слуга — Јован Радонић³³⁾

Друго писмо гувернадур Радонића (без ознаке мјеста и датума) гласи:

„Пресвијетли и преузвишени господин господин љубазни провидур Данијеле Барбаро ванредни провидур

Поручили смо Вашој Екселенцији преко господина ађутанта Алберти као и преко господина конта Трифуна Вракијен и господина команданта мјеста и молио сам Вас за милост да ми дозволите да приступим Вашој Екселенцији, али нијесам имао среће ни никаквог одговора. Овим мојим писмом долазим да замолим Вашу Екселенцију да удовољи свом обећању и нареди да се уклоне штангаде да би могле ове сироте жене ући у град да продају своју сиромаштину и да купе своје потребе.

Друга милост да ми одговорите писмом ако Ваша љубав може да ми дадне 30 миљара бешкота уз добро јемство или сигуран залог.

доставио писмо чији Вам превод у препису достављам. Оно садржи тражење помоћи и износи највећу биједу у којој се налазе становници Црне Горе и како ова оскудица доводи људе до највећег очајања. Зато држим да ће Ваша Екселенција усвојити садржај реченог писма и својим зрелим директивама предустрести оне моменте којих се у овим тренуцима треба бојати и предустрести их ... итд.“ (даљи садржај писма не односи се на овај предмет). — Докуменат садржан у фасц. 271/ПУМА — ХА, лист 32.

³³⁾ ХА: фасц. 271/ПУМА, лист 11.

И ово писмо сачувано је само у италијанском преводу (преводиоца Трифун Вракијен), док српски оригинал недостаје. Стога смо писмо цитирали према италијанском преводу, извршивши претходно превођење са италијанског на наш језик.

На трећем мјесту тражимо од Ваше Екселенције да се утврди вјера са овим крајем да у овој невољној години не погине овај народ како ће се без сумње догодити у Црној Гори — да ће се усљед оскудице разбјећи напуштајући ове границе, ако Ваша Екселенција не обрати на нас пажњу. Остајем у очекивању Вашег љубазног одговора најпонижнији слуга — Јован Радонић³⁴⁾

Све ове молбе гувернадурове, које је слао млетачким властима током читаве 1782 године, изгледа да су остале без икаквог успјеха. Млечичи су у Боки и сами били у врло незгодној ситуацији због тешке глади која је захватила овај крај, па нијесу били у могућности да сасвим обезбиједе од глади ни своје поданике у Боки. Но да су у том погледу и боље стајали са храном вјероватно не би помогли Радонића, јер је ванредни провидур у Котору имао тачна обавјештења о политичким акцијама гувернадуровим, које се млетачким властима нијесу свиђале.³⁵⁾

Тако је гувернадур Радонић био приликама приморан да 1 децембра исте године поново пише ванредном провидуру у Котор писмо слједеће садржине:³⁶⁾

„Пресвијетли и преузвишени Гне Гне Милостиви Данијел Барба провидур штраорденар

Преко ономадне имао сам част испред Котора писати Вашему п. поради бешкота највише колико ми миљара можете дати небихли какогоће одержао да све не иде под Турчином и ако не нађемо плеже³⁷⁾ у Котор оћули искати у Доброту или у Прчањ или бих ви донио сигуре пене³⁸⁾ такођер писао сам и молио како сте ми обећали да дигнете стангаде и гвардијане. Усту сам молио како молим и ову и Богом и светијем Марком кумим да се прегнете и дадете милостиве заповиеди да се уфати влера међу околином поради ваше душе нећели когоће устат на ону имао одговора нијесам но совиијем молим дати ми милостиви одговор који остајем са свом вишом стимом Вашегга преузвишена слуга покорни — Јован Радонић“³⁹⁾

³⁴⁾ ХА: фасц. 271/ПУМА, лист 22.

У Архиву се чува и оригинал и италијански превод (преводиоца Вракијен) овога писма. Међутим, оригинал је толико упропаштен од влаге да га је немогуће читати. Стога смо се и у овом случају морали послужити италијанским преводом писма, кога смо са италијанског превели на српски.

³⁵⁾ Видјети сп. рад С. Мијушковића („Ист. записи“ бр. 1/53).

³⁶⁾ Ово је писмо сачувано и у оригиналу и у италијанском преводу. Стога ћемо га овдје цитирати према оригиналу, а италијанским преводом послужићемо се само код објашњења понеких нејасних израза употребљених у оригиналу писма.

³⁷⁾ Ријеч „плежа“ преводилац је превео као „pieggearia“, што значи јемство.

³⁸⁾ Израз „пене“ преведен као „pegni“ = залози.

³⁹⁾ ХА: фасц. 271/ПУМА, лист 21. — Писмо у доњем лијевом углу носи ознаку: „из негуша декембра 1: 1782“.

Истога дана (1 децембра 1782 год.) Радонић се обратио и лучком капетану Котора Зан Батисти Контарину писмом следеће садржине:

„Пресвијетли и преузвишени господин господин љубазни Зан Батиста Контарини лучки капетан

У првом реду молим за извињење што Вас нијесам препознао кад сте прошле седмице изашли из врата на ријеци,⁴⁰⁾ а то стога што нијесам могао да према Вама извршим своју дужност као што је била дужна моја личност, и велику љубав коју моје срце има да прикаже Вашој Екселенцији своју дужност. Може бити да Ваша Екселенција види и чује бијежање Црногораца, који озбиљно сви иду да се подложе под власт Турчина остављајући празне ове границе. У другом мојему сам Вам писао и донио моје молбе да нам дате какву помоћ као што и са овим Вас преклињем Вашом душом и Вашом чашћу за милост да уздигне до небеса његово славно име да ми дадне неколико миљара бешкота а као гаранцију пружам своју изјаву. Уколико не сматрате да би моја гаранција била довољна, молим да ми дозволите да се укrcам за Венецију или Трст, да се уклоним одавде док сам на вријеме јер су непријатељи крста ставили уцјену на моју главу ко је однесе њима, а када народ буде изишао из Црне Горе онда ће моћи и 200 Турака да ме убију или да ме одведу жива. Зато ако ме Ваша Екселенција и Бог не уздржите за неко вријеме, онда ми дозволите да се укrcам како бих избјегао. И остајем са највећим поштовањем поздрављајући Вашу Екселенцију у очекивању љубазног одговора Ваше Екселенције најпонижнији слуга — Јован Радонић“.⁴¹⁾

Из наведених писама дало би се закључити да су Радонићеве молбе биле узалудне и да у току 1782 године Црна Гора није од млетачких власти примила никакву помоћ ради ублажења тежке глади која је харала и по Црној Гори и у Боки.

Ђорђе Д. Миловић

⁴⁰⁾ Мисли се ваљда на рјечицу Шкурду у Котору.

⁴¹⁾ ХА: фасц. иста, лист 24.

У Херцеговском архиву чува се само препис италијанског превода овог писма, па је према њему сачињен српски превод и напријед цитиран.